



№21 (10011)
12 наурыз,
сейсенбі
2024 жыл

Жалағаш жаршысы

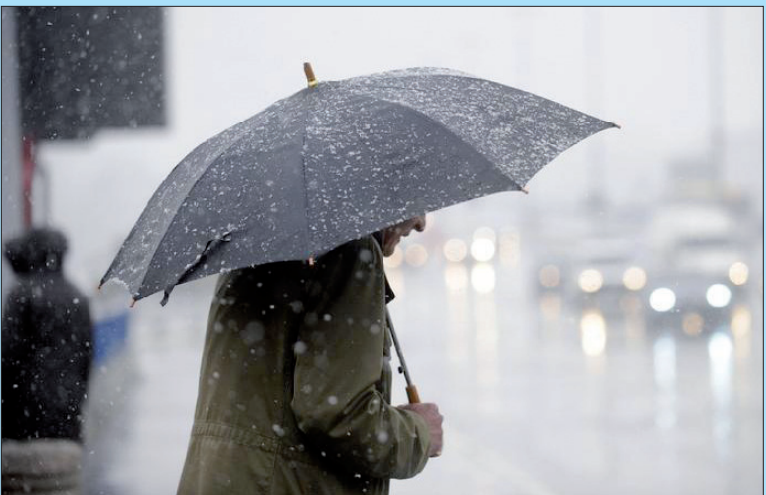


«zhalaqash-zharshysy.kz»
ақпараттық агенттігі

Аудандық қоғамдық-саяси газет

Газет 1934 жылдың 10 қаңтарынан бастап шығады

Ел жаңалықтары



Аяз қайта оралады

«Қазгидромет» РМК 12, 13, 14 наурызға арналған ауа райы болжамын жариялады. Синоптиктердің мәліметінше, алдағы үш күнде ел аумағында ауа температурасы күрт суытады.

Болжам бойынша, алдағы тәуліктерде кейбір өңірлерде -20 градус аяз болып, атмосфералық фронтальды бөліктердің өтуі салдарынан ауа райы қолайсыз болмақ. Жауын-шашын түседі.

12 наурыз күні Қарағанды, Павлодар облыстарында жаңбыр аралас қар жауады. 12-13 наурызда Жетісу, Абай, Шығыс Қазақстан, Түркістан, Жамбыл және Алматы облыстарында да осы күн райы қайталаанады. Жалпы республика территориясында жел күшейіп, тұман түседі, көктайғақ болады.

Белгіленген мерзімде елдің басым бөлігінде түнгі уақытта ауа температурасы -10, -20 градуска дейін төмендейді. Елдің оңтүстігінде бұл уақытта сынап бағанасы күндіз -2-10 аралығын көрсетсе, түнде термометр көрсеткіші -2, -12 градуска дейін төмендейді.

Пәтер бағасы тұрақсыз



Биыл ақпанда елімізде баспана қымбаттады. Алайда Алматы қаласында барлық санат бойынша баға төмен болған. Қаңтар айында Қазақстанда екінші нарықтағы тұрғын үйдің бағасы 0,4 пайызға төмендеген. Бұл ретте бастапқы нарықта 0,2 пайыз, яғни шамалы өсім байқалды, ал жалға берілетін жылжымайтын мүлктің құнында айтарлықтай өзгеріс жоқ.

Алайда бағаның төмендеуі ұзаққа бармады. Ақпанда Ұлттық статистика бюросының мәліметі бойынша, жаңа тұрғын үй бағасының ай сайынғы өсімі 0,4 пайызға дейін өсті, ал екінші нарықтағы тұрғын үй бағасы айына бірден 1,7 пайызға қымбаттады. Пәтер жалдау нарығы осы кезеңде 1,2 пайызға төмендеді.

Алматыда ақпанда өсіресе екінші нарықтағы үй бағасы төмендеген. Мегалополисте қайталама нарықтағы үй бағасы 1,4 пайызға, ал бастапқы нарықта 0,4 пайызға, пәтер жалдау құны 2,9 пайызға төмендеген. Бағаның өзгеруін ескере отырып, елдегі тұрғын үйдің бір шаршы метрінің орташа бағасы мынадай: бастапқы нарық – 488 571 теңге, қайталама нарық – 501 858 теңге, жалға беру нарығы – 4212 теңге.

«ЖЖ» ақпарат

Сапар

Бауырлас елдердің бірлігі бекем



Бакуге мемлекеттік сапармен барған Қасым-Жомарт Тоқаевты Әзербайжан Президенті Ильхам Әлиев «Загюльба» резиденциясында қарсы алды. Құрмет қарауылы ротасының бастығы президенттерге рапорт берді. Қазақстан мен Әзербайжанның мемлекеттік әнұраны шырқалғаннан кейін Қасым-Жомарт Тоқаев пен Ильхам Әлиев бір-біріне ресми делегация мүшелерін таныстырды.

Салтанатты рәсімнен соң президенттер шағын құрамда келіссөз жүргізді. Қасым-Жомарт Тоқаев Ильхам Әлиевті Әзербайжан Президенті сайлауындағы айқын жеңісімен және биыл Бакуде COP 29 саммитін өткізу мүмкіндігіне ие болуымен құттықтады.

Президент Қазақстан мен Әзербайжан ынтымақтастығының мазмұны байып, бірлескен ірі жобалармен толығырақ түскенін және қарқынды дамып келе жатқанын жоғары бағалады. Өз кезегінде Әзербайжан Президенті Қазақстанмен арадағы бауырлассық байланыстардың беки түскенін айтты.

Келіссөз барысында тараптар сауда-экономикалық, көлік-транзиттік, энергетикалық, мәдени-гуманитарлық ынтымақтастық, сондай-ақ цифрландыру, азық-түлік қауіпсіздігі және жаңартылатын энергия көздері салаларындағы ықпалдастық мәселелерін талқылады. Сонымен қатар екі ел экономикасының дамуына тың серпін беретін инвестициялық жобаларды іске асыру перспективасы қарастырылды.

Ерлан СОЗАҚБАЕВ

Мәселе

Қарыз қамытынан қашан құтыламыз?

Қазір «несиесіз адам жоқ». Себебі елімізде несие алып, қайтара алмай жүргендер саны күн сайын артуда. Борышкерлер қатары экономикалық белсенді азаматтардың 20 пайызын құрайды екен. Несие алудағы мақсатын білу барысында оқырмандарға әлеуметтік желі арқылы сұрақ жолдадық. Бірі киім-кешекке, бірі тойға, енді бірі үй алуға, тіпті кейбірі азық-түлік алу үшін де несие алатынын жасырмады. Несие алу әдет пе, әлде тренд пе? Мақаламызда осы сауалдардың түйінін тарқатамыз...

Несие алып қайтара алмай жүрген борышкердің бірімен не үшін несие алғанын білмей деп сөйлескенімізде, 700 мың теңге тұратын шаңсорғыш алғанын білдік. Өзінің табыс мөлшері 80 мың теңге бола тура соншалықты қымбат затқа несие рәсімдеу себебін сұрағанда, «Жанымдағы көршім алғаннан кейін, жұрттан қалмас үшін алдым» деген жауап алдық. Иә, бізді жұрттағы осы «жұрт не дейді, жұрттан қалмайық, тойды жақсы өткізесек ұят болады» деген сылтаулар. Ал анығына келсек, бір күндік жұрттың мақтау сөзі үшін 10 жыл қарызға кіріп кеткенімізді өзіміз де аңғармаймыз. Бұдан кейін мәселені өзімізден іздемей, тағы да жауапкершіліктен қашып, үкіметті кінәлайтынымыз да өтірік емес.

2019 жылы елімізде 500 мың қазақстандықтың банк алдындағы 300 мың теңгеге дейінгі несиемен кешірім жасалған. Кейіннен «Жеке тұлғалардың банкроттығы» жайында заң да күшіне енді. Алайда бұл шешімнен өзгеріс болмады, несие алушылардың саны да азаймады. Сонда халықтың шектен тыс несие алуына шектеу болады деп қабылданған бұл шешімдер нәтижеге қол жеткізу үшін жеткіліксіз болғаны ма?

Мен экономист ретінде халықтың несиемен жауып беру деген шешімді құптамаймын. Керісінше сол несиемен өз күйімен жабатындай жұмысқа орналасуына жағдай жасауымыз қажет. Зауыт-фабрикалардың санын арттырып, айлық мәселесі көтеріліп, қымбатшылықтың алдын алу жолдарын дұрыстасақ қана несие алушылардың санын азайта аламыз. Өзіміздің бір кемшілігіміз, табысымыздың мөлшеріне қарамай той тойлаймыз немесе соңғы үлгідегі телефон сатып алып, қарызын өтей алмай жүреміз. Бұл адамдардың қаржылық сауаттылығы төмен екендігін білдіреді. Сондықтан әр адам өз бюджетін есептеп, табысын артығы жолында еңбек ету керек, – дейді Мәжіліс депутаты Дәулет Мұқаев.

Мемлекет басшысы Жолдауында: – Банкер экономиканың нақты секторын несиелендірудің орнына тұтынушылық қарыздарға басымдық беріп келеді. Салдарынан азаматтардың несиеге тәуелділігі күшейе түсті, – деген болатын.



Иә, расында мамандардың айтуынша қазіргі таңда өндіріске берген несие мен жеке тұлғаларға берген несие көлемі төнеспіп қалған. Банкке де өндірістік несиеден гөрі жеке тұлғалардың алған несиесі тиімдірек. Себебі өндірістік несиені алғаннан кейін оны төлеу 2-3 жыл уақыттан кейін ғана жүзеге асырылады. Ал жеке тұлғаға берілетін несие тез қайтарылады, ол банктерге тез арада пайда береді. Сондықтан да банктер тәуекелге барып, тұтыну несиесін көбейтіп жіберген.

Мемлекет басшысы тұтынушыларға тоқтаусыз кейде жауапсыз несие беруді нормативтік түрде тоқтату керек десе де банктер өсіресе микроқаржы ұйымдары тоқтатқысы келмейтіндей. Кез келген адам несие алғысы келсе ақшасын еш қиындықсыз алады. Ал төлер уақыт талай адамның тағдырын да талқандап, жедел несие беретін компаниялар онык жетігіп жатыр. Себебі пайыздық мөлшері өте жоғары болғандықтан ойланбай алған онлайн несие отбасының шырқын бұзып, ажы-

расуға себеп болғандары да аз емес, тіпті, өзіне қол жұмсағандар да баршылық. Бұл мәліметтер өзге елдер әлемдік мәселелерді шешумен айналысса, біз өз мәселемізден өрі аттап шыға алмай жатқанымызды аңғартады.

Өткен жылы жеке тұлғалардың кредиттік портфелі 18,1 трлн теңгеге жеткен. Оның ішінде 7,7 млн қазақстандық 8,8 трлн теңге болатын тұтынушылық кепілсіз кредит алған. 1,5 млн адам банктен алған қарызын әлі күнге дейін қайтармаған. Ал микрокредит беруші ұйымдардың саны 1000-ға жуық. Мысалы, Ұлттық Банк сайтын ашсақ, осы 1000-ға жуық ұйымның ресми түрде тек 237-сі ғана тіркелген. Мұндай ұйымдар кепілдік талап етпейді. Өкінішке орай, жалақыдан-жалақыға зорға жететін халық осы бір пайыздық көрсеткіші көп ұйымдардың қармағына ілінді.

Заңгерлер борышкерлерге несие берушілермен сөйлесуден қашпай, төлей алмай жатқан себептерін айтып түсіндіру керектігін айтады. Себебі біз

мән бермейтін майда жазудағы келісім шартта кейбір мәселелер анық жазылуы мүмкін. Сондықтан несиемен төлей алмаған бірінші айда-ақ, осы мәселені шешіп алу қажет. Әйтпесе, кейін, заң бойынша соттың шешіміне жүгініп, арест шешу мәселесіне тап болуы мүмкін.

Түйіндей келе мемлекет тарапынан қымбатшылықтың алдын алып, заңсыз тіркелген микрокредиттердің санын азайтып, кері төлеуге айлық табысы жетпейтін адамдарға несие беруді тоқтату жайында нормативтік заңнамалар қабылданса игі еді. Себебі қазақстандықтардың несие алуға деген тәуелділігі мен әуестігі әзір басып-аймағындай көрінеді. Халықты несие алудан тыюда заңның ғана күші жететіндей немесе сарапшылар айтпақшы, бұл мәселемен бала кезден, мектептен айналысу қажет. Себебі несиең талабы жеңіл болғанымен, зардабы ауыр...

Ақнұр АЛТЫНБЕК

Рамазан 2024									
Ораза кестесі									
Тыңшыр 1445 жыл									
РАМАЗАН АЯ	АЙТА БИРА	НАУРЫЗ ЖІЛІ	ТАҒИ (Сәуір 10-ы)	КҮНІ	БАС	БАҚ	АШАМ (Ақпандағы уақыт)	ҚҰТАН	ЖАЛАҒАШ
1	Дүйсенбі	11 Наурыз	05:40	06:58	12:54	18:58	18:48	20:43	
2	Сейсенбі	12 Наурыз	05:39	06:56	12:54	18:57	18:47	20:44	
3	Сәрсенбі	13 Наурыз	05:37	06:54	12:54	18:58	18:48	20:46	
4	Бейсенбі	14 Наурыз	05:35	06:52	12:53	18:59	18:48	20:47	
5	Жұма	15 Наурыз	05:33	06:50	12:53	18:59	18:51	20:48	
6	Сенбі	16 Наурыз	05:31	06:49	12:53	18:59	18:52	20:50	
7	Жексенбі	17 Наурыз	05:29	06:47	12:53	18:53	18:53	20:11	
8	Дүйсенбі	18 Наурыз	05:27	06:45	12:52	18:54	18:54	20:13	
9	Сейсенбі	19 Наурыз	05:25	06:43	12:52	18:55	18:55	20:14	
10	Сәрсенбі	20 Наурыз	05:23	06:41	12:52	18:56	18:57	20:15	
11	Бейсенбі	21 Наурыз	05:21	06:39	12:51	18:57	18:58	20:17	
12	Жұма	22 Наурыз	05:19	06:37	12:51	18:58	18:59	20:18	
13	Сенбі	23 Наурыз	05:17	06:35	12:51	18:59	19:01	20:20	
14	Жексенбі	24 Наурыз	05:15	06:34	12:50	19:00	19:02	20:21	
15	Дүйсенбі	25 Наурыз	05:13	06:32	12:50	19:01	19:03	20:22	
16	Сейсенбі	26 Наурыз	05:11	06:30	12:50	19:02	19:04	20:24	
17	Сәрсенбі	27 Наурыз	05:09	06:28	12:50	19:03	19:05	20:25	
18	Бейсенбі	28 Наурыз	05:07	06:26	12:49	19:03	19:07	20:27	
19	Жұма	29 Наурыз	05:05	06:24	12:49	19:04	19:09	20:28	
20	Сенбі	30 Наурыз	05:03	06:22	12:49	19:05	19:10	20:30	
21	Жексенбі	31 Наурыз	05:00	06:20	12:48	19:06	19:11	20:31	
22	Дүйсенбі	1 Сәуір	04:58	06:19	12:48	19:07	19:12	20:33	
23	Сейсенбі	2 Сәуір	04:56	06:17	12:48	19:08	19:14	20:34	
24	Сәрсенбі	3 Сәуір	04:54	06:15	12:47	19:09	19:15	20:36	
25	Бейсенбі	4 Сәуір	04:52	06:13	12:47	19:10	19:16	20:37	
26	Жұма	5 Сәуір	04:50	06:11	12:47	19:11	19:17	20:39	
27	Сенбі	6 Сәуір	04:48	06:09	12:47	19:12	19:18	20:40	
28	Жексенбі	7 Сәуір	04:46	06:07	12:46	19:13	19:20	20:42	
29	Дүйсенбі	8 Сәуір	04:44	06:06	12:46	19:14	19:21	20:44	
30	Сейсенбі	9 Сәуір	04:41	06:04	12:46	19:15	19:22	20:45	

ЕСКЕРТУ: 10 сәуір – Ораза айт. Сәуір айының 5-нен 6-сына қараған түні – қасиетті Қазір түні. Ораза мейіті Алла Тағаланың ризалығы үшін тапқаннан күн бағдарына дейін рамазан аяның оразасын ұстауға иеті. Ақуашар дүңгесі: Ұа, Жаратың Ием! Сенің ризалығың үшін ораза ұстадым, Саған ием көтерілді, Саған түрлері етті, Сен берген ризалығың арқа аштым, Ұа, Кешірді Аллал Мейі, алдағы және кейінгі күндерімді кешір! Сикты, үшін сәрсенбі 10 мейіт ерте жауы. ПІТІР сандыққа жан босана 1440 теңге. ПІТІР сандық және сандықсыз Казі, Казі, Науы, Homebank, Fortebank, Банк ЦентрКредит, Astana-Plat, Bankke Bank мобильді қосымшалары және Қазішты арқылы аударуға болады. Сәуір орталық 24/7 +7707923 30 30

Парыз

Алла Тағаланың мұсылман құлдарына қасиетті етіп берген бірнеше күні мен айы бар. Қасиетті айлардың бірі әрі бірегейі – Рамазан. Рамазан айының ерекшелігі сол, мүміндер бұл кезде бір ай бойы ораза ұстайды. Рамазан – мейірімділіктің, қайырымдылықтың, сабырлықтың, кешірімділіктің, тақуалықтың және нәпсіні тәрбиелеу, өз-өзіңе есеп беру айы.

Ораза адам жанын тазартып, жаман қылықтардан сақтайды. Алла Тағала қасиетті Құранда «Бақара» сүресінің 183-аятында: «Ей, иман еткендер! Күнәлардан сақтанып, тақуалыққа жетулерің үшін сендерге бұрынғыларға парыз етілгендей ораза парыз етілді», – деп бұйырды.

Басқа айда өз қалауынша бей-берекет ішіп-жеп, кейде ысырап етіп үйренген құл өндігі жерде судың бір тамшысын тамақтың бір түйірінің қадір-қасиетін түсінеді. Барша ырыс-берекенің, ризық-нәпақаның шынайы иесі Аллаһ Тағала екенін ұғынады. Кешке қарай барынша ашыққан құл қарны кейде шала тойып, кейде аш жүретін жетім-жесір, кедей-кепшіктердің хал-ахуалын ұғынып, аштықтың, жоқтың не екенін жан-тәнімен сезінеді. Бұдан былай ол жетім көрсе жебеп, кедей көрсе демеп жіберуді өзінің ұмытылмас борышы деп біледі.

Күнделікті тіршілік қаымымен жүретін пенденің жүрегіне бұл айда иман нұры күйілады. Өйткені ораза адамды тақуалыққа тәрбиелейді. Сабырлық, қайырымдылық, мейірімділік, бауырмалдық секілді адамдық асыл қасиеттер артып, иман күшейеді.

Рамазан – Алланың мейірімі тегіліп, жұмақтың есіп айқара ашылатын, иманды күшейтуге мүмкіндік берілген қасиетті ай. Бұл – Жаратушы Иеміздің ұлы сыйы әрі нығметі. Рамазанның қадірін жақсы түсінген сахабалар оразаға алты ай қалған сөттен бастап: «Рабымыз, бізді Рамазан айына аман-есен жеткізе гөр!» – деп дұға еткен.

Біздің халқымыз да ежелден рамазанды ерекше қастерлеп, «он екі айдың сұлтаны» деп атаған. Берекесі мол айда жарапазан жырын айтып, оразаның келгенін қуанышпен жеткізіп насихаттаған. Ал ауызашар дастарқаны



Рамазан – рақым айы

рухани сұқбаттың, бата мен ізгі тілектің қайнары болған. Ауыз бекіткен адамды айрықша қадірлеп, оған ауызашар беру – бағзыдан келе жатқан салт-дәстүріміз бен әдет-ғұрпымыз.

Таңғы сәресі әр шаңырақ үшін қуанышты сәт болса, кешкі ауызашар ағайын мен туысты, бір қауым елді имандылыққа ұйытқан, мерекесі мен берекесі үйлескен басқосу болатын. Аллаға шүкір, бұл игі дәстүр ғасырдан-ғасырға жалғасып, жаңғырып келеді.

Қазақстан мұсылмандары діни басқармасының төрағасы, Бас мүфти Наурызбай қажы Тағанұлы хазретіміз биылғы құттықтауында: «Мен осы ретте барша отандасымызды қасиетті айда жүзеге асатын қайырымдылық іс-шараларға үлес қосуға шақырамын. Кәсіпкерлерді әлеуметтік маңызы бар азық-түліктердің бағасына жеңілдік жасауға үндеймін. Қоғамдық тамақтану орындарында ауызашар мәзірін халыққа ыңғайлы бағамен ұсыну да – сауапты істің бірі. Дүкендерде күллі жамандықтың бастауы болған арақ-шарап сатылмаса деген тілегімдізді жеткіземіз. Сонымен қатар барша

халықтың ортақ игілігі үшін салынып жатқан жол көпір, мектеп, мешіт, мед-ресе, балабақша, спорт кешені сынды маңызды ғимараттарға аз да болса үлес қосып, белсенділік танытуға шақырамын», – деп ұлық айды өнегелі игі істермен өткізуге үндеді.

Бірде пайғамбарымыз (оған Алланың игілігі мен сәлемі болғай) Айша анамызға: (біреудің үйіне кірерден алдын әуелі есігін қағатынындай) «Жәннаттың есігін қақ» – дейді.

Сонда Айша анамыз түсінбей: «Жәннаттың есігін қалай қағады?» – деп сұрайды.

Оған Алла елшісі (оған Алланың игілігі мен сәлемі болғай): «Ораза ұста. Әр ораза ұстағаның – жәннаттың есігін қаққаның» – деп жауап берген екен.

Айта берсек, оразаның пайдасы өте көп, отыз күн отыз сағаттай өтеді де кетеді. Ең бастысы, осы қасиетті айдың сансыз сауаптарынан мақрум қалмай, ораза ұстауға, жақсылық жасауға, ренжискендеріміз болса татулалып, кешірім сұрасуға тырысайық.

Быыл нұр шашар Рамазан айы 11 наурызда басталып, 30 күнге созы-

лады. Ал алғашқы тарауық намазы 10 наурыз күні құптан намазынан кейін оқылады. 8 сәуірден 9 сәуірге қараған түн Қадір түні болса, 10 сәуірден бастап Ораза айт мерекесі басталады. Пітір садақасы – жан басына 640 теңге. Құрметті мұсылман бауырлар! Баршаңызды келе жатқан мұбарак Рамазан айымен шын жүректен құттықтаймын! Ақыретте тек ораза ұстағандар ғана кіргізілетін Жәннаттың «ар-Райян» қақпасынан Алла барлығымызға қуанышты жүзбен кіруді нәсін етсін. Жаратушы Алла баршамыздың оразамызды, ниет-ықыласымызды қабыл етіп, әрбір отбасыға береке-бірлік беріп, Қасиетті айдың шарапатын баршаңызға нәсіп еткей! Тәуелсіздігіміз әрқашан баянды болғай! Алла Тағала Рамазан айын бізге Өзі ғана болатындай пайдалы өткізуді нәсіп еткей! Әумин!

Жақсыбек қажы ӘБИҰЛЫ, Жалағаш аудандық орталық «Иманқұл» мешітінің бас имамы

Білгенге маржан

Оразаның денсаулыққа пайдасы

Ораза – әрбір мұсылманның парызы. Ол денемізге, рухымызға, өмірімізге береке әкеледі. Бұл әрине тек тамақтан бас тартып ашығу емес, сауабы көп амалдардың қатарында. Мамандардың айтуынша, ауыз бекітіп, тамақтардан тиылу діни тұрғыдан ғана емес, медициналық тұрғыдан да адам денсаулығына пайдалы. Бүгінгі мақаламызда осы секілді ораза ұстаудың адамға тигізер пайдасы жайлы айтамыз.



Біріншіден, адам баласы ауыз бекіту арқылы Аллаға бойсұнуды үйренеді. Оразаның хикметі сондай, ол мұсылманның тұла бойына тақуалықтың алтын дәнін егеді. Ауыз бекіткен жан Рамазан айында Алланың бұйрықтарын орындап, тыйымдарынан аулақ жүреді.

Екіншіден, ораза – мұсылманға көркем мінезді үйрететін тәрбие мектебі. Оразаның көмегімен адам баласы бойындағы жағымсыз сипаттардан арылады. Рамазан мұсылманды әдепсіз әрекеттен, бос сөзден, жаман нәрсені көрмеуден, жаман нәрсені тыңдамаудан сақтайды. Яғни тек қана тамақтан тыйылмайды, бойын жаман әдеттерден алыстатып, көзін де, қолын да жамандықтан тияды.

Үшіншіден, ораза бізді сабырлы болуға тәрбиелейді. Ардақты Пайғамбарымыз (оған Алланың салауаты мен сәлемі болсын) бір хадисінде: «Ораза – сабырдың жартысы» деген. Расында, ораза шымдамдылыққа үйретеді. Күн ыстықта ораза ұстаған адамды шөл қысады. Ал ораза бізді төзімділікке тәрбиелейді. Рамазанда көп намаз оқып, көп Құран оқыған абзал. Оған да сабыр қажет. Тіпті күнге жасамау да сабырлықты қажет етеді.

Төртіншіден, ораза адамның зейінін тазартып, жақсы ойларға жетелейді. Бір күні Лұқман баласына: «Балақайым, асқазан толы болса, ойлау қабілетің ұйқыға шомады, даналық үні өшіп, дене мүшелерің құлшылыққа жарамай қалады» деген екен. Шын мәнінде адам асқазаны толы болғанда ұйқы қысады. Ал ұйқы адамды көп нәрседен мақұрым етеді. Адам қарны тоқ кезінде қабілеті де төмендейді екен. Аш құрсақ кезде адам миының белсенділігі артып, ақпаратты қабылдау деңгейі жақсарады.

Бесінші, ораза адамның уақытын жүйелеуді үйретеді. Ауыз бекіткен пенде жүйелілік пен тәртіпті қатаң ұстанады. Сәресін уақытында ішу, уақытында ауыз ашу, уақыты келгенде намаз оқу, тағы басқа. Амалдар жүйелілікке тәрбиелейді. Тіпті оразада әрбір сәт маңызды. Сол сәтті құлшылыққа арнаған абзал.

Алтыншы, Рамазанда мұсылмандар бір дене тәрізді екенін сезінеді. Өйткені жылына бір рет келетін Рамазан айында әлемнің әр түкпірінде тұратын мұсылмандар ауыз бекітіп, Аллаға құлшылық етіп, мүмкіндігінше бір-біріне көмектеседі, кем дегенде дұғасына қосып, Жаратқаннан бауыры үшін жарылқау тілейді. Ардақты Пайғамбарымыз (оған Алланың салауаты мен сәлемі болсын) бір хадисінде: «Мүмін бір-біріне жанашырлығымен және рақымшылығымен бір дене секілді: егер дененің бір жері ауырса, онда бүкіл дене онымен бірге ыстығы көтеріліп, ұйқыдан қалып мазасызданады» деген. Рамазан кезінде мұсылмандар бір-біріне мейірім көрсетіп, бауырмашылдық танытады.

Жетінші, ораза мұсылман баласын айналасындағы аш адамдардың күйіне енгізіп, пенденің бойында мейірімділік, жанашырлық, бауырмашылдық секілді сезімдерді оятып, пақырларға, жетімдерге және жесірлерге қарайласуға тәрбиелейді. Рамазанда берілетін пітір садақасы, ауызашар дастарқаны, қайырымдылық бағытта жасалған барлық амалдар мұсылмандардың бір-біріне деген мейірбандығын, сүйіспеншілігін арттырады.

Сегізінші, ораза пенденің азғасын артық және үлй нәрселерден тазартып, жаңартып, асқазанына демалыс береді. Араб дәрігері Харис ибн Келда: «Асқазан – дерт үйі, ал ораза – бүкіл емнің атасы» деген екен. Демек ораза – тәннің шипасы. Адам асқазанына уақыт өте келе үлй заттар жиналады, ал оны тек ашығу арқылы ғана сыртқа шығарады. Міне, азғаның ұлы заттардан арылуында оразаның қызметі зор.

Тоғызыншы, ораза адамға өз нәпсісімен күресуді үйретеді. Қарын тойдыру құмарлығы мен жыныстық құмарлық – адам табиғатына тән жағымсыз сипаттың бірі. Ораза адамды құмарлықтың осы екі түрімен күресуге үйретеді. Бір ай бойы өз нәпсісімен күресуді үйренген мұсылман одан кейінгі айларда да қалауына ерік бермеуге тырысады. Рамазан айының оразасы мұсылманды осы күресті нығайтуға итермелейді.

Шынайы ниетпен ораза ұстаған адам міндетті түрде нәпсісіне тұсау салады. Өйткені нәпсі адамды жаман нәрсеге итермелейді. Ал жаман амал Алланың ашуын шақырады. Оразаның талаптарына сабырлық таныта алған адам нәпсі қалауына да төзімділік танытып, қалауы мен құмарының өмірсініне айналады. Сөйтіп жаман нәрсеге бұйырушы нәпсіні басқару қабілетіне ие болады. Өйткені оразаның арқасында мұсылманның жамандыққа бұйырушы нәпсісі басылып, тыйылады және жуасып қалады.

Оныншы, ораза қолда бар нәрсенің қадірін сезінуді үйретеді. Кейде алдымызға келген астың, астымыздағы келігіміздің, басымыздағы баспананың, үстіміздегі киімнің, тіпті денсаулығымыздың қадірін білмей жатамыз. Бұл нығметтерге қалыпты нәрсе ретінде қараймыз. Шын мәнінде, бұл нығметтерді беруші Алла екенін ұмытып қаламыз. Ал ораза тіпті бір жұтым судың, бір үзім нанның қадірін сездіреді.

Ақнұр АЛТЫНБЕК

Таным

Бауырсақ

Күнделікті әдетімше, негізгі шаруадан тысқары сәтте қазақ сайттарын ақтарыстап отырғанда тосын бір ақпарға көзім түскені. Бауырсақ күнін атаулы тізімге енгізуге туралы ұсыныс.

Міне, тамаша! Қазақтың жүз тарам дастарқанындағы қастерлі тағамдардың бірі. Бірі ғана емес, бала-шаға, үлкен-кішіге ортақ, тәбеті тартымды, таңсық ас. Қазы-қарта сияқты, ешкімге талассыз ұлттық дәм. Қазы-қарта онсыз да әйгілі, ал бауырсақ міндетті түрде назарға алынуы тиіс. Қажетті, орынды ұсыныс.

Жұмыс кабинетімнен ас үйге бас сұқсам, біздің балалардың әжесі қамыр илеп жатыр екен. Сірә, жаңағы бауырсақ жөнімен. Столдың бір шеті, нан тақтайшасына тетелес, аузы ашылған қағаз қоршап тұр: «Бұғдай ұны». Түркия болған соң, әлбетте, түрікше. Біздегідей орысша емес. Және ұлттық әліпби – латын таңбасымен. Шамалап оқыдым: «Бұғдайы» – бидай, ал «ұны» – кәдімгі үн. Ғажап емес пе! Бұл ғажап – тілдің туыстығында емес. Ұнның – үн аталуында.

Түрік пен қазақтың, нақтылап айтсақ, оғуз жұрты мен қыпшақ қауымының арасы біржолға ажырағаны – Х ғасыр, яғни түп-тура мың жыл. Біз Еуразия шегінде қалдық, ал оғуздар Сейхун – Сырдариядан ығысып, Әмү – Жейхүн-дариядан ары асып, Анадолыға орнықты. Мың жыл бұрынғы кеп. Яғни, біздің түрік қауымында бұдан мың жыл бұрын да диірмен тартылған және үн – үн аталған. Осы ұнға жалғас бауырсақ та болуы күмәнсіз. Және айтылып отырған мың жыл – ең бергі меже. Одан әріде тағы қаншама заман. Қазіргі түріктер ұмытса да, біз байыры атаудан қол үзбеппіз.

Байыры дейтінін, бауырсақтың аргы ұштығын да біледі екем. Осыдан тұра жиырма жыл бұрын, бүгінгі Моңғол ұлысын аралап жүрген кезде қайран қалған жағдаят.

Әлқисса, мен өмірлік мұрат тұтқан біршама жазуымды жеріне жеткізіп, өнді сайыпқұнды Шыңғыс хан туралы, бірнеше кітаптық, кең көлемді тарихқа жан-жақты, тиянақты дайындықтың соңғы бір қайырымы ретінде, аргы бабаларымынң ата-мекені – бұрнада Ғұң, беріректе Татар даласы атанған, бүгінде Моңғол ұлысы бауыр басқан Ұлы Даланың бедер-нұсқасын нақты тану үшін, арнайы жол-сапарға шыққан едім. Бас қаған туып-өскен, күш жинап, серпіп тапқан кең дүние – орманды, таулы, жазаң өлкені, бойым сергіп, тура бір ай араладым. Катпары мол,

тарихы толымды Ұлы Дала – мен үшін айрықша қастерлі, ал бүгінгі тұрғын халқы қандай да құрметке лайық – ақ көңіл, дарқан, меймандос. Ескілік пен жаңалық ұштасқан абат өлке. Ел-жұртымен қоса, жүрекке соншама жақын.

Осы толқымалы, ғаламат сапардың алғашқы бір кезеңінде, кер бетегелі қыранда қатар-қатарымен тізілген бес-алты киіз үйдің оқшауырақ тұрған, көрнекі біреуіне, ат басын деп айта жаздадым, машинамыздың тұмсығын тіредік. Әлбетте, іргеден дыбыс естілген соң үй иелері, кім болса да келіп тұрған мейманды қарсы алу үшін сыртқа шығатын. Ешбір елес болмады. Енді біз, мені қостап осы сапарға алып жүрген Сұраған ақын мен тізгіншіміз, Есім дүңіні ер жігіт үшеуіміз, бұрнағы қазақта болған, бүгінгі моңғолда сақталған әдет бойынша, ешқандай сұраусыз есік ашып, ішке кіріп бардық.

Үй иесі, жасаңдау келіншек, қолында кәкпірі бар, орталық ошақтың қазан басында тұр екен, қызыл шырайлы бетім бұрып, қысыла-қым-тырыла сәлем қайырды. Шыға алмауы – қазанда қайнаған май, кәдімгі бауырсақ пісіп жатыр. Кәдімгі қазақтың бауырсағы. Бізде нөше түрі бар ғой, соның бірі – сөл-пөл ұзыншақ, төртбұрышты. Бір жақ шетте, нан-тақтайда қамыр дайындап, шикі бауырсақты кесіп отырған он екі-он үш жасар қыз бала да жайдары амандасты.

Төрге шықтық. Жатаған, төрт қырлы жозы үстіне жарты табақ ыстық бауырсақ қойылды. Және сары май. Және кесегімен опырылған, кәдімгі құрт. Және, ілкіде көргем, сарлықтың қою сүтінің бетіне тұнған шынтақ елі қатырма қаймақ.

Серіктерім мән-жайды, сірә, менің құрмет-мертебемді қоса айтып, үй иесі-мен моңғолша сөйлесіп кетті. Арасында әңгіме сұлбасын маған да жеткізіп қояды. Отағасы малда жүр. Қыз бала Ұлан-Баторда оқиды. Демалысқа, бірер күнге келген екен. Гимнастика ғой деймін, әлдебір спортпен айналысады екен, масаттанып, атаулы орын алған медальдары мен мақтау қағаздарын көрсетті. Бұдан бұрын да түскен, тіпті қоналқаға тоқтаған барлық үйлердегі сияқты, мұнда да табиғи, риясыз жағдаят. Советтік социализм бұзып үлгермеген, тәуелсіздік заманынан бері



өзінің ақиқат жолын тапқан бауырлас халықты тым жақсы көріп кеткен едім.

Аштық әңгіменің қалт еткен бір тұсында мен сыпайы келіншекке тежеу-сіз, мол дастарқаны үшін қазақша ризашылық айтып, мына пісіріп жатқан, өнді біздің алдымызға тартылған өзгеше тағамның атын сұрадым. «Бауырсақ» делі. Мен жаңылыс естідім бе деп қайыра сұрап едім. Қатесі жоқ. Бірақ нақты дыбысталуы сөл-пөл өзгеше – боорцақ екен. Есебі, біздің бауырсақтың дәл өзі – боорцақ, яғни бауырсақ.

Енді ойлап қараңыз. Бүгінгі моңғол жұрты да бауырсақ пісіреді және нақпа-нақ дерлік бізше атайды. Бауырсақ! Өзінің «Ескілік киімі» аталатын бір өлеңінде: «Ойланым, ойға кеттім жүз жылға өткен...» – дейтін Абай атамның жорасымен, одан да әрі – мың жылға кетіппіз. Қыз балаға оқуында, әуесқой спортында үлкен табысқа жетуін тілеп, қазақы сувенір сыйлап, бауырсаққа тойғызған үй иесі әйелге ықылас-пейілімізді білдіріп, жолға шыққаннан соң серіктеріме шағын тарихи дәріс айтыптын. Сол жерде қалмады, өнді қағазға түсірудің орайы келіпті. Ұым-тастық үшін.

Жыл санаудан бұрынғы дәуір, бүгінгі Моңғол үстірті және терістік-шығыс Қытай шегінде баба-түрік (прототүрік) тайпаларымен қатар, баба-моңғол тайпалары іргелес жаса-ған. Арыда ғұң, кейінірек әйгілі қағанат түріктері өз заманының алдыңғы легінде болды. Есте жоқ ескі дәуірде, жабайы аң тұқымдарын жуасытып, үй малына айналдырды, жаңа эраға дейін, шамасы бес мың жыл бұрын жылқыны қолға үйретті. Тіршілікке, көші-қонға қолайлы, ағаш сүйекті киіз үй құрылымын ойлап тапты. Ал іргелес, кейде тату, көбіне қату баба-моңғолдар бұл кезде тек қана аңшылықпен жан

бақты, аң терісі жабылған күрке, лашықтарда тұрды. Мұнда, өз заманынан тыс алабеттен кемістік жоқ, бүгінгі Еуропаның алдыңғы қатарлы саналатын халықтарының өзі дәп осындай, бұдан да жұпыны тұрмыс көшкен. Мың жыл алға кеткен ханзу текті жұртты айтпасақ, түрік қауымы бүкіл өлемнің алдында болатын.

Хош. Уақыт оза келе, манағы жаппай аңшы жұрт, көршілес баба-түрік әсерімен, олар да мал ұстай бастайды. Әсері дейтініміз талассыз – бүгінгі моңғол тіліндегі мал атаулары түгелге дерлік – түрік негізді. Өзара алшақ екі тілдің туыстығы емес, ауысу, алмасу нәтижесі. Сондай-ақ, салдыр-салаң лашықтан киіз үйге көшеді. Және дөңді дақыл оның ішінде бидай егуге бой ұрады.

Міне, бағзы түріктің бауырсағы – дәлме-дәл өз атауымен моңғол жұртына жұғысуы да осы қадым заманға сәйкеспек. Әлбетте, кейінгі қуатты қағанаттар ықылымына дейін. Ғұң дәуірі, бөлкім, одан көп бұрын.

Есебі, бүгінгі бауырсақтың кем дегенде жиырма ғасырлық ғұмыры бар. Аргы бабаларымыздан бастап, екі мың жыл бойы бауырсақ жеп келеміз. Шынында да таң қаларлық, сүйінішті жағдаят.

Ендеше, кейінгі бір ақылды балалар ұсынып отырғандай, Бауырсақ күнін неге тойламасақ.

Жасасың, қазақтың қастерлі Бауырсағы!

Тісі жаңа шыққан жас баладан бастап, азуы кетілген қартымызға дейін бұйыртып жегізе бергей!

Қазақпен бірге жасап келе жатқан қайран Бауырсақ!..

Мұхтар МАҒАУИН, Қазақстанның халық жазушысы

Кенесарының күрескерлік қасиеті

Абылай хан мен Анна Иоанновна арасында «Орысия қазақ хандығы шекарасынан аттап енбейді, қазақтан солдат алмайды» деген келісім бар еді. Қазақ жұрты тек салық төлеу жөнінде міндеттенген. Уәли ханның тұсында осы келісім қасақана бұзылып, ақ патша әскері қазақ даласына дендей өніп, бекіністер сала бастады. Бір кездегі емін-еркін жайлаған өзен-көлдер мен жайылымдарға енді қазақ-орыстар ұлықсатсыз аттап бастырмады. Тіпті қазақтар тұз алып жүрген қайраңдарға да бара алмай қалды. Осыған шамданған Қасым сұлтан бауыры Уәли ханға арыз айта келді. «Әкеміз Абылай ұшы-қыры жоқ ұлан-байтақ даланы жайлаған қазағымның басын қосып, іргелі ел етіп еді. Ел – жермен ел, жерден айырылу – елдіктің айырылу» деген уәжине ағасының дәрменсідігін көрді.



Ханнан лаж болмаған соң өзі бастап атқа қонды. Бұған Уәли ханның ұлы Ғұбайдолла қосылды. Қасымның ержеткен қос ұлы Есенкелді мен Саржан шықты. Бұл уақта Кенесары ес біліп қалған 7-8-дегі бала еді.

Ел шетіне емексіне енген дұшпанға айбат шеге дүбігнен Ғұбайдолла мен Саржан бастаған жасақ дүрк көтерілді. Аузы түктілердің ұйлыққан слободкаларын шауып, атамекеннен тықсыра құды. Ақ патшаның үстемдігін көздеген губерния басшылары қарулы отряд шығарып, Қасым аулын ұлардай шулатып, үйінің шаңырағын ортасына түсірді. Іштесері бар мылтық көзенген қаскөйлерден тайынып қалмай, қазақар қайта орыстарды шапты. Алама-кезек шайқас жиілеп, орыс пен қазақтың арасы ұшықты.

Қасым сұлтан көтерілістің көсеміне айналды да атығай-қарарыл, уақ-кереі, қонжығалының сұлтаны Ғұбайдолла қол бастап, Есенкелді мен Саржан оның оң қолы мен сол қолы болды. Осы шайқастарға Қасым ұлдарының ат жалын тартып міне алатындарының бәрі қатысты. Бала болса да Кенесары да шет жағын байқады.

1819 жылы Уәли дүние салды. Әкелерінің көзі тірісіндегі өсиеті бойынша оның орнына мұрагерлікпен үлкен ұлы Ғаббас ақ киізге көтерілуі тиіс еді, көп ұзамай Ғаббас сұлтан да төтеннен келген науқастан көз жұмды. Ата-баба жолымен ендігі шаруаны жалғастыру Ғұбайдолланың пешенесіне бұйырды. Уәли ханның асынан соң ежелгі салт бойынша сөз ұстаған билер, беделді рубасылар мен ақсақалдар кеңесе келіп, Ғұбайдолланы таққа отырғызған. Сөйтіп, ол 1820 жылы хан сайланды. Алайда бұған отаршыл ақ патша үкіметі мүлде қарсы емес танытты. «Ақ патшаның боданындағы жұрт мұндай елдік істерді орысыяның мақұлдауымен ғана жүзеге асырады. Ал қырғыздың (қазақ) хан сайлауына рұқсат жоқ» деп кесіп айтты.

Осы арада қазақтағы хандық жүйені біржола құртуды көздеген патшалық империя арнайы құжат әзірлеп жатқан еді. Ол 1822 жылы «Сібір қырғыздары туралы устав» деген атаумен қолданысқа еніп тө кетті. Оны ел іші «ұстап» деді.

Отарлаушылар көздеген істі нәтижелі жүргізу үшін Сібірді екіге және батыс деп екіге бөлді. Батыс Сібірге – Тобыл, Томбы, Омбы өңірлері және оның құрамына орта жүздің дені, кейінірек ұлы жүздің жартысына жуығы енді. Әрі бұл аймақ «Сібір қырғыздарының облысы» деген атқа ие болды.

Патша билігі отарлау саясатын қарқынды жүргізетін қазақ даласын реформалаудың амалына қызу кірісті. Ұстапты мейлінше жылдам іс жүзіне асыруға барын салды. Орта жүзді 8 дуанға бөлді. Осы отаршылдық құжаттың негізінде Қазақ хандығында ең алғашқы орыстың басқару аумағы болып, 1824 мешін жылы 8 ақпанда Қарқаралы өкірігі ашылды. Оның аға сұлтан басшылық лауазымына подполковник Тұрсын Шыңғысов отырды. Бұл уақта орыстардың жымысқы саясатының «салкынмен» хан әулетінің бірқатар төрелері олардың айтқанына ебден көніп, ықпалынан шыға алмайтын халге жеткен. Сол жәреушелердің қолдап-қоллапшауымен қазақ жұртындағы екініш болып құрылған дуан – Көкшетау сыртқы өкірігінің 1824 жылы 29 сәуірдегі салтанатты ашылуында Ғұбайдолланы аға сұлтан етіп сайлады. Ондағылары – хандыққа ұмтылған сұлтанды орыс билігінің пәрменімен дуанбасы жасасақ, ашуы басылар, өкпесі тарар деп қорытқан. Бірақ еркін өскен тұз тағылары мен Қасым бастаған төрелер ата-баба жолы мен дәстүрін жаңғыртпақ ниеттерінен қайтқан жоқ. Аға сұлтан Ғұбайдолла хандық биліктің күйрегеніне, тұтас елдің қырық құрауға айналғанына қатты қалапанды.

Сөйтіп, дешті даласындағы хандық дәуір жойылып, орыс әкімшілік тәртібі енгізіле бастады. Отаршылдық бағыттағы әрекеттер халықтың бытыраң-

қылығынан қарқынды жүрді. Көптеген ру басылар тәтті сөз бен «жарқын» болашаққа алданып, бодандыққа мойынсұнды. Орысша оқыған төрелердің бәрі ақ патшаның дайын кіші офицерлері болды. Шені жоқтарына казак-орыстың хорунжи оқасын берді.

Есенкелді мен Саржан жазалаушы отрядпен бірнеше дүркін ұрыс жүргізіп, ақыры Түркістан төңірегіне өткенде Ғұбайдолла қызметінде қала берді. Көтеріліске қолдау білдіріп, көмек беруден де тайынбады. Осы кезде Саржан сұлтан «Ғұбаш көке, Абылайдың ұрпағының бәрі сендей емес, сен ата-баба аманатына адалдығыңды көрсеттің. Біз атажұртта ұзақ тұра алмаспыз. Бірақ қандай заман болса да, Абылай ұрпақтарының арасынан Көкшетауда, яғни Абылай тұын тіккен Ақ орданың маңында біреуіміз қалуымыз керек. Ол – сен боласың, сондықтан тікелей ұрысқа араласпа. Ресей бодандығына қарсы күреске біз жетеміз», деді.

Бір кезде тұтас Қазақ хандығының дәрегейінде болған дешті даласы заманның аумалы-төкпелілігінен екіге қақ жарылды. Алатаудың етегі Ілге дейін, Мойынқұм, Қаракойын, Қашырылы, Сарысу, Ұлытауға дейін, Сырдария, Арал тегіс Қоқан хандығының ықпалына өтіп кеткен. Төрістігі мен батысы русыздар өзгісінде жатыр. Елді азат ететін деп Саржан Ташкент күшбегі Мәмәтәлімді Арқаға екі қайтара қолымен ертіп келіп, екеуінде де нәтижесіз тірлікке ұшырады. Ақырында Қаратауға қоныс аударған әкелерінің соңынан аттанды. Олардың оңтүстікке келуі уағында Абылайдың алмас қылышы кескілеген қоқандықтарды шошындырып, «Абылайдың өзі болмаса да, көзі келді, ту көтерер көзі келді», деп үрейленді. Қоқан ханы Мәделі мен Ташкент күшбегі Бегдербек қорысқа шабу жайын ақылдасамыз» деп алдап шақырып алып, екі төрені 18 төлеңгірмен өлтіріп жіберді. Міне, осы кезде көрлі төре Қасым Кенесарыға батасын беріп, ел басқару жолы енді сенікі деді. Кісісенен күміс қынды сапысын шығарып ұлына ұсынды. Сонда Кенесары сапыны қынынан суырып алып, маңдайына тигізіп, жүзінен сүйді. «Осы от пен суға суарылған алмастың жүзіндей қас-жауларымды аямай бауыздауға ант етемін!». Қос жанары көк пен өшпенділікке тұнып, семсердің жүзімен серттесті.

Қасіретті Қасым дәл сонда «Абылайдың ендігі айбынын сырт жауға таныта алса, халқы үшін ханынан көшкен, тәуелсіздікті төңірдегі тәу еткен тарлан ғана танытпақ. Басқыншының шылауына түсіп кеткен өзіммен күмдікте жұртқа үміт артпаймын, үміт – халықтың өзінде. Қара нардай қабырғасы қайыспас қайсарлар туады өлі. Тек солардың қолына туған жердің тұын ұстатып, дербестік дегеннің дөмін татыру керек» деген ой үстінде тұр еді. Әттең, өзі де андушылардан қапыда мерт болып, Кенесары бір жыл қоқандықтардың қолында зынданда отырды. Ташкентте абақтыда отырып, елді азат етудің, жеңіске жетудің жолдарын ойлады. Ақыры құтылып шығып, өлін Шу бойынан Ұлытау жаққа көшіріп әкетті.

Жаңа өңірге жетіп, жыйлған жұртқа «Енді менің алдымда, жалпы Абылай ұрығының алдында қазақ халқын бодандыққа бермейтін, басын біріктіретін, есесін қайтарып, несібесін түгендейтін іс тұр. Соған біржола бекініп келдім. Абылай атамның ақ туын қайта көтерем, халқыма төңдігін өперем!» деді. «Ой, айналайын, дегеніңе жет! Алла жар болсын!» деп халық дүркірей қолдады.

Бұл уақта Арқа мен теріскей, батыс аймақтар сегіз дуанға бөлініп, орыстардың боданына айналып кеткен кез. Ақмола өкірігінен Төртүұл болысының сұлтандары – Күшік, Жадай, Жанай Айшуақовтар, билері – Сейдалы Жанмузирн, Аққошқар Кішпентаевтар Қасымұлының қайсарлығын қызу қолдады. Көкшетау өкірігінен өзінің жа-

қындары Ниген Уәлиұлы, Таны Тортайұлы, Қанқожа Уәлиұлы, ханша Айғаным аталары Абылай көтерген ақ тудың астына жиылды. Баянауыл өкірігінен Маман Тоқтамыс, Таймас, Дүйсенбі, ағайынды Абылаевтар мен Рүстемовтер, Жәнібек Абылпайызов сұлтандар Кенесары қолына қосылды. Барлығы он сегіз сұлтан, он сегіз би, жеті старшын Қасым ұлдарының ұйғарымын мақұлдап, жандарынан табылды. Өзге де көптеген халық батыры, тұтас ел бірікті. Әрине, билік құлағында отырған қарсыластар одан да көп еді. Әуелгіде қосылып, тайып кеткендер де болды.

Осы жерден қол құрап, азаттық арпалысын Көкшетау өңірінен бастады. Ақтау бекінісін екі қайтара шапты. Бекініс коменданты, әскери старшина Симоновтың отрядын талқандады. Келесі жолы мұздай қаруланған командир хорунжий Рытовты отрядтымен жойып жіберді. Қараөткел мен Қызылжар арасында Чириков пен Карповтың жасақтарын қырғынға ұшыратты, ырқына көнбеген кейбір сұлтандардың аулын шапты. Ең берік қамал Ақмола дуанының кірегісі болып тұрған Қараөткелді басып алып, өртеп жіберді. Әрі бұл майданының атын «Ұлы ту» деп атап, атасы Абылайдың туын Ақмолаға тікті. Қазақ даласына жең аударылып келген поляк ақыны Адольф Янушкевич өлгі оқиғадан соң араға бес-алты жыл салып, «Ақмола – ұлы даланың болашақ астанасы» деген сөзін қағазға түсірді.

Кенесарыға ақ патша билігімен қатар соларға берілген күллі төре тұқысы қарсы болды. Ақырында Торғай, Бірғыз жаққа ауып, 1841 жылы 1820 жылы құлап қалған Қазақ хандығын Ұлытауда қайта құрды. Оған үш жүздің баласы қатысты. Ақ киізге көтеру шарасын Шақшақ Жәнібектің жиені кіші жүздің Шеген биі, орта жүзден атығай-қаруылдың өз Бөгенбай биі жүргізіп, өзге де халық батырлары мен белгілі тұлғалары ханды алқалап, таққа отырғызды. Таққа отырысымен Қоқанға жорыққа аттанып, ежелгі Қазақ хандығының ордасы Созақтан бастап, Сыр бойындағы қалаларды тазартып, Ташкентке дейін елді азат етті. Жолшыбай кенезелері көпүл келе жатты, іркінді кара судан шөл қаңдырған сыпайлар ақтышқаққа ұшырап, қаланың өзіне шабуыл жасай алмады. Бірақ Қоқан ханы Мәделі аяғына жығылып, бодандықта жүрген біраз жұртты Арқаға көшірді.

Одан кейін Орынбор губернаторы, артиллерия генерал-майоры Обручевтің қолымен үш жыл соғысып, бірде-бір жеңілмеді. Керісінше заманауи қаруланған әскерге ұдайы соққы беріп, орыс форпостарын талқандап кетіп отырды. Екатерина станицасының құл парашасы шығарды. Бүгін бір жерден соққы берсе, ертең мүлде ат аяғы жетіп үлгермейтін тұстан лап қойды. Осы ұтқырлығына қарай оны «Қара құйын» (Черный вихрь) деп атады. Еш жеңілуді білмеген қол тек қазақтың алауыздығы мен ішмерзедігінен жеңіліп, Жетісуға қарай қонысын аударды. Онда да Қоқан хандығы билеп тұрғандықтан, ақ патшаның құрығы жете қоймаған ұлы жүз бен қазақтың бір ұлысы болып келген қырғызға арқа сүйеймін бе деп ойлады. Арғы хандық дәуірлерді айтпағанның өзінде қазақ-қырғыз Тәукеін ортақ хан санаған. Тәуке хан мен Тиес маналты бөлмей, «Тәуке-Тиес» деп атайтын еді. Тіпті Жолбарыс Абылайға Тиес 14 жаста Зерен деген қызын беріп, күйеу еткен. Көркем Уәли – қырғыздың жиені. Ал одан Абылай хан туады. Абылай хан өмірінің соңында 1779 жылы Кебек би бастаған қырғыз жұрты Алатаудың етегінде ант-су ішіп, тағы да қырғыздың қазақтың бір ұлысы екенін, Қазақ хандығына мойынсұнғанын мағұлымдады. Ақүйліге адам береді. Оған дейін де талай берген. Сарыарқадағы Есіл мен Нұраның бойындағы «бай қырғыз», «жаңа қырғыз», «қырғыз» рулары ер кезеңде көпідікке келгендер болатын.

Осыны көкейіне тұтқан Көне хан

Қазақ хандығының бір пұшпағы қырғыз өліне бет алды. Алайда ол кезде Қоқанның шылауына оралған манаптар өзгерген еді. Әрі Батыс Сібір генерал-губернаторы Горчаковтың приставы, подполковник С.Абакумов, есаул Т.Нюхаловтардың үйлестіруімен ұлты татар Мұхамед Тагиров деген жансызы ақ патшаның жақсылығын шора мен шоңның төбесіне үйіп-төгіп арнайы хат тапсырған. Ал ұлы жүз төрелері Сібір қырғыздары облысы шекара басқармасының бастығы генерал Н.Вишневскийдің алдына барып, ақ патшаға ант беріп қойған еді.

Осындай жағдайда Жетісуға келген хан тұтқынға түсті. Оның басын шауып өлтіруге шынжырмен жетелеп халықтың алдына алып шыққанда, айналасын шола қарап, әдемі қоңыр даусымен ең бастады. Бұл қоштау әрі аманат жыр еді.

«... Аман болса ұрпағым, тартпай қоймас тегіне, Азаттық үшін алысып, жетпей қоймас сертіне. ...Орындалмаған арманым, аманат болсын сендерге, Шайнауда көтер бармағым, теңдікке елім жеткенше. Рухымды менің оятар, қара жер-бесік тербетсе, Сендермен бірге жүрегім, заманың қысып, шерлі етсе. Азаттық үшін алысып, ұл-қызың өсіп, ержетсе, Батырлық болсын тірегің. Қош болыңдар, қазғым!»

Адам біреу үшін жақсылық жасаса, ең мықтағанда оның жолында шыбын жанын қиғандаан артық ештеңе істей алмайды. Ал арыстар өзге үшін одан да артық дүние істей алады. Ұлтының болашағы үшін шыбын жанын қия тұрып, өшпес рух қалдырады. Кенесары хан қазаққа еркіндіктің нұрын көрсетіп, тәуелсіздіктің рухын қалдырып, бостан болашақтың бағытын сілтеп беріп кетті.

Тағдыр ер көз өз дегенін жасай алады, тек екі нәрсеге құдіреті жүрмейді: ол – біздің еркін рухымызды ауыздықтауға қауқарсыз және жалған сөйлей алмайды. Сондықтан 260 жылдай басы бұғауда болса да, азаттық үшін арпалысқан қазақ халқының перзенттері шыңжыр бұғауды бұзып, қызыл империяға қарсы бас көтере алды. Ақырында үзілмей жалғасқан күрескерлік тұтас бір құрлықты алып жатқан темір құрсықтар тас-талқан еті. Кенесары ханның өлер сәтінде:

«Рухымды менің оятар, қара жер-бесік тербетсе» деп айтқандай, шыққырап елінің болашағын қорғаған Желтоқсандағы жастардың азалы үні қара жерді тербеді. Оның «Сендермен бірге жүрегім» дегеніндей, халқының жүрегіне жерленген қайсар тұлға, үш ғасырдай езіп-жаншылған қазақтың санасына тәуелсіздік сөулесін себегізлетті. Абылай ханның түсінде бақа-шаяннан қашып, айқайлай шошып оянатыны қазақтың өмір тарихында 1986 жылға түспа-тұс келді. Қабірде тыныш жатпаған Абылайдың аруағы, Кенесарының киесі сол күні қазақтың қалпы кеткен рухын оятты.

...Әлеуетті қызыл империя билігіне қарсы алғаш қазақ жастары бас көтеріп, осыншама қанды кесепат орнатқан кеңес одағы араға бес жыл салып күйреді. Басы бір үстемдікке бағынған он бес республика дербестігіне алып, өмір сүре бастады. Қазақ жұрты да тәуелсіздікке қол жеткізді. Еркіндіктің жолы өте ауыр әрі ұзақ еді. Осы қиын жылдар мен қиыр жолдарда қаншама арыс, қаншама қаһарман, қаншама аяулы ару қыршын кетті.

Ел-жұрт есін жетп, арғы-бергі тарихын түгендеп, елдіктің жолындағы асыл мұратқа қол созған халық перзенттерін атай бастады. Оның басында Кенесары хан мен Наурызбай сұлтандар, Сыздық пен Тайышқ төрелер, Алаштың арыстары, Желтоқсанның жастары тұрды...

Әділбек ЫБЫРАЙЫМҰЛЫ, Халықаралық «Алаш» әдеби сыйлығының лауреаты

Шұғылалы көктемнің шуақты мерекесі

Ана – өмір, ана – гүл, ана – тіршілік бастауы. Ана бір қолымен бесікті тербетсе, бір қолымен әлемді тербетеді. Шырылдаған кішкентай нәресте ана әлдіімен азамат болады. Ақын да, батыр да, дана да анадан туады. Гүлдей нәзіктігімен қатар болаттай берік әйел-аналарымыздың мерекесі өткен аптада Қонысбек Қазантаев атындағы мәдениет үйінде аталып өтті. Оған аудан әкімі Ардақ Ибраимов бастаған бірқатар сала басшылары мен аудан тұрғындары қатысты.

Мерекелік кеште нәзікжандылар ерекше құрметке бөленді. Аудан әкімі Ардақ Әбдіғәппарұлы шұғылалы көктемнің алғашқы мерекесі 8 наурыз – Халықаралық әйелдер күнімен барша асыл ана, аяулы апа-әпкелерді мерекелерімен құттықтап, ақ тілегін жаддырып, ел экономикасы мен мәдениетінің, еліміздің рухани әлеуетінің артуы жолында еткен қажырлы еңбектеріне тоқталды.

– Ауданымызда мәдениет, денсаулық сақтау, білім, басқару салаларында еңбек етушілердің басым көпшілігі және бірнеше бөлімдер мен мекемелердің жетекшілері нәзік жандыларымыздың үлесінде. Ауданымыздағы ең үлкен салалар білім беру саласында жұмыс жасап жүрген қызметкерлердің 78 пайызы, денсаулық сақтау саласы қызметкерлерінің 79 пайызы әйелдер болса, аудандағы барлық кәсіпкерлердің 45 пайызын нәзік жандылар құрайды. Тынымсыз еңбек етіп келе жатқан кәсіпкер әйелдер арқылы аудан бойынша 2023 жылы 350,0 млн теңгені құрайтын 26 жоба жүзеге асырылды. Аға ұрпақтың игілікті жұмыстарын одан әрі жалғастырып, аудан экономикасы мен мәдениетін көтеруге атсалысып, сүбелі үлес қосып жүрген абзал аналарымыз бен апа-қарындастарымыздың есімін әрдайым мақтан етеміз, – деді Ардақ Ибраимов.

Сонымен қатар мерекелік шарада ауданның дамуына аянбай еңбек етіп жүрген бірқатар сала ардагерлері мен мамандарына облыс әкімінің алғыс хаты мен аудан әкімінің құттықтауы табысталды.

Асыл ана мен аяулы әпке-сіңілілердің құрметіне айтылған ізгі тілек аудан өнерпаздарының концерттік бағдарламасына ұласып, өсем әндер шырқалды.

Сезім НҰР

Сәуірге дейін салым төлеңіз

Мемлекеттік кірістер комитеті көлік иелеріне 1 сәуірге дейін көлік салығын төлеу керектігін ескертті. Салықты есептеу кезінде былтыр қолданыста болған 3 450 теңге көлеміндегі АЕК қолданылады.



Салық келісімін kgd.gov.kz веб-порталындағы есептегіштің көмегімен немесе e-Salyq Azamat мобильді қосымшасында дербес есептеуге болады. Ақпарат 15 наурыздан кейін «Kaspi Bank» АҚ және «Халық Банкі» АҚ мобильді қосымшаларын пайдаланушыларға push-хабарламалар түрінде жіберіледі.

«2024 жылдың 2 сәуірінен бастап төлемегендерге салық берешігі туралы хабарлама жіберіледі, содан кейін қарыздар мәжбүрлі түрде өндіріледі» делінген хабарламада.

Айта кетейік, бұған дейін Қазақстанда ескі көліктерге салынатын салық қайта қаралатыны туралы ақпарат тараған болатын.

Дайындық барысы пысықталды



Ақсу ауылдық округі аумағындағы мемлекеттік орман қорының 7 орамында бірлескен өрт-тактикалық оқу-жаттығу өтті. Мақсат – далалық ірі көлемді өрттерді сөндірудегі күш-құрылымдардың дайындығын пысықтау.

Оқу-жаттығуға Жалағаш ауданының азаматтық қорғау гарнизонынан 8 қызметкер, 2 техника, Жалағаш орман және жануарлар дүниесін қорғау жөніндегі мемлекеттік мекемесінен 15 қызметкер, 5 техника, Ақсу ауылдық округі әкімдігінің ерікті өртке қарсы құрылымдарынан 10 қызметкер қатысты. Сондай-ақ аудандық полиция бөлімінен 2 техника, 5 қызметкер, Жедел жәрдем қызметінен 1 техника, 2 қызметкер болды.

Өрт-тактикалық оқу-жаттығуды қорытындылаған аудан әкімінің орынбасары Әліби Байнахатов құрылымдар жұмысына оң бағасын берді.

Аудандық төтенше жағдайлар бөлімі

Жалағаш ауданы әкімдігінің “Таң ауылдық округі әкімінің аппараты” коммуналдық мемлекеттік мекемесінде Таң ауылдық округі әкімінің азаматтарды және заңды тұлғалардың өкілдерін, оның ішінде аппарат қызметкерлерін жеке қабылдауды жүргізу кестесі						
№	Елді мекен атауы	Жеке қабылдауды жүргізетін адамның тегі, аты, әкесінің аты	Жеке қабылдауды жүргізетін адамның лауазымы	Жекеқабылдау күні мен уақыты	Мемлекеттік органның орналасқан жері	Байланыс телефоны
1	Таң	Сейдахметов Қайрат Бегимович	Таң ауылдық округі әкімі	Сейсенбі сағат 15.00 ден 19.00-ге дейін	Таң ауылы, Орынбай жырау көшесі №5	37-1-63
2	Жаңа қоныс	Сейдахметов Қайрат Бегимович	Таң ауылдық округі әкімі	Жұма сағат 15.00 ден 17.00 ге дейін	Жаңа қоныс елді мекені, Фельдшерлік бөлім	40-5-60

Ойтамызық

Тамыр ұстағанның бәрі тәуіп емес

XX ғасырдың соңында елімізде діни және халық емшілерінің қатары күрт өсті. Яғни күйзеліске ұшыраған немесе науқастанған адамдарды өздеріне баурап, олардан ақшалай сыйақы жиып, қасиетті ата-баба мазарына апарып, бизнес қылған емдеушілер жағы жиі көрініс беріп кетті. Әрине жаның қиналғанда мұның ақ-қарасын ажыратуға да шамаң келмейтіні рас. Осылайша қаншама азамат ақшасынан айырылып, дертіне шипа таппай, алданып қалды. Қуантарлығы, бүгінде қоғамның алаяқ емшілерге иммунитеті пайда болды десек болады. Десе де қоғам арасында медициналық білімі бар дәрігерлерге күмәнмен қарап, халық емшілеріне бас ұрып жатқандар да бар.

Мәселен, жақында алматылық науқастанған екі қария емшіге қара-лып, нәтижесінде дерттің асқын-дырып алған. Қалалық денсаулық сақтау басқармасы мәлімдегендей, екі зейнеткер орталық қалалық клини-калық ауруханаға бірдей диагнозбен жүгінген. Яғни, жұлын каналындағы жүйке тінінің ісігі. Ал науқастардың айтуынша, олар жасына және басқа да ілеспе ауруларына байланысты ота жасатуға қорқып, емшілерден шипа іздеген. Бірақ соңында жағ-дайы нашарлап, емханаға келген. Абыр-ы болғанда науқастарға білікті мамандар ота жасап, операция сәтті өткен. Бүгінде азаматтардың жағдайы бірқалыпты. Міне, науқас-танғанда нақты медициналық білімі бар мамандарға жүгіңдіз міндеттілігі осында екенін байқауға болады.

Иә, біз діни емшілікті қазақы дәс-түрлі емдеумен үнемі шатастырып жатамыз. Дәстүрлі емдеу яғни қа-зақша емдеу – атадан балаға беріліп, уақыт сынынан өткен ғылыми тү-жырымдаманың, тәжірибенің жиын-тығы негізінде қалыптасқан, біртұтас үлкен ғылым. Қыңқылтатыны, оны діни немесе ғұрыптық емдеу тәсіл-дерімен шатастыру қоғамда қазақ дәстүрлі еміне кереғар көзқарасты қалыптастырып отыр. Шыны керек, елімізде ұлттық медицинаны зерттеп, тарихи қалдық ретінде танып, ба-ғалап жатқан адамдар көкең-саяқ. Осының салдарынан қазақтың ұлттық медицинасы әлі де болса, ақсап тұрған жайы бар. Десе де тарихқа көз жүгіртсек, қазақ емшілері осыдан 5 ғасыр бұрын екпе ойлап тапқан көрінеді. Қазақ емшілігінің шыңы са-налатын XV ғасырда өмір сүрген, қа-зақтың әйгілі шипагер ғалымы, емші Өтейбойдақ Тілеуқабылұлының «Ши-пагерлік баян» кітабында көп вакцина туралы былай айтылған:

«Жасамалы, жалғамалы, төтемелік қуат (иммунитетті жалғамалы жасау). Елге енді ғана опалы, жұғымтал сырқаттар тарала бастағанда, сол сырқаттан сақтанғылық егіп, сол жұ-ғымтал таралғыс оппалардан қор-ғану үшін қолмен екен әдіспен амал қарайластырмақ, жасамалы, жал-ғамалы төтемелік қуат жарату шарт болмақ» деп жазылған.

Байырғы замандардан жалғасып келе жатқан қазақ емі Қытай елін де мойындаып үлгерген. Бүгінде Қытай елі дәстүрлі қазақ емінің артықшы-лықтарын негізге ала отырып, оның дамуына ықпал жасап жатыр. Соның нәтижесінде Қытайда қазақ емшілігінің



қауымдастығы құрылған. Шыңжаң ме-дициналық университеті жанынан Қазақ емшілігі факультеті ашылып, шәкірттер де тәрбиеленуде. Алтай қаласында арнаулы медициналық колледждер, зерттеу орталықтарын негіз еткен қазақ емханалары бой көтерген. Сондай-ақ қазақ емшілігі бойынша 10-нан астам оқулықтар, шөп-дәрілердің шежірелері мен неше мыңдаған шипашақтар басылып шық-қан. Осылайша біз қажет деп сана-маған қазақ емшілігі әлем ғылымының құнды жетістіктерінің бірі ретінде өз орнын тауып жатыр.

Алайда мамандардың айтуынша, Қытайдан оралған немесе ресей, Оң-түстік Шығыс Азия елдерінен келген дәрігерлердің барлығын арнаулы жо-ғары білімді, тәжірибелі мамандар деп біржақты қарауға болмайды. Өйт-кені ақша табуды көздегендер Қытай емшілігінің де, қазақ емшілігінің де атын пайдалана береді екен. Сондық-тан тамыр ұстағанның бәрі емші деп ойлау қате түсінік. Сонымен қатар қазақ емшілігінің атын жамылғандар-дың сапасыз қызметі мен сапасыз дәрі шөптерінен де абай болған жөн.

Тамыр ұстау деп қалдық, бұл көп жылдық тәжірибені және зеректікті қажет ететін күрделі тәсіл екендігі. Сол себепті оны барлық адамдардың үйреніп алуы мүмкін емес. Көбінесе білек тамырын дәрігердің екі қолының саусағының ұштарымен бастайды, тамыр райының өзгерісін парқытайды. Бұ-ған екі қолдың алты саусағы қаты-сады. Жүрекке жалғасқан күре та-мырлардың соғысы ең негізгі хабар берушілерден саналады. Сол арқылы жүрек соғысың, жүрекке баратын отте-гінің әсерін, қан жеткізу қызметінің мүмкіндігін білуге болады. Қазірге де-йін аталарымыз тамыр райының өзге-рісінің 62 түріне дейін меңгере алған.

Жасыратыны жоқ, бүгінде пай-далы шөптерден жасалған дәрілік препараттар түрі өте көп. Оның қай-сысы зияң қайсысы пайдалы екенін ажырату қиынға соғады. Тағы да тарихқа көз жүгіртсек, қазақ емшісі, ғалым Мәулітшөріп Қапаулы жеті атасынан бері жинақталған тәжірибе негізінде 839 түрлі дәрі шөптің тілін үйренген. Сол дәрі шөптердің шасиеттерін зерттей отырып 41 түрлі тосап жасаған. Әр тосап 10-11 ауруға ем болады деп есептегенде 400 ден

астам ауруға шипа таба алады екен. Қазақ емшілігінде қолданылатын дәрі-дәрмектері негізінен табиғаттағы хайуанаттар мен жәндіктерден және минералдардан алынған. Нақты айт-қанда өсімдіктен алынатын дәрілер өсімдіктердің сабағы, тамыры, гүлі, жапырағы, қабығы, жемісі, тұқымы жеке-жеке дәрі дәрмекке қолданады.

Хайуанаттар мен жәндіктерден алынатын дәрілер хайуанаттардың сүйегі, өті, сүті, терісі, өті, майы, жүні, шыбығы, тарамысы, шуы, тағы бас-қалары жеке-жеке түрде дәрі дәр-мекке істетеді. Мысалы, аюдың өті, бұғы мүйізі, жолбарыс сүйегі, жұпар-дың кіндігі, құстардың өті, сиыр сүті, бие сүті, түйе сүті қатарлылар. Ми-нералдық заттардан алынатын дә-рілер – мыс, сынап, күкірт, ашудас, мұнай майлары және қазіргі заман органикалық алкалоидтар мен бей-органикалық тұздар қолданылады. Мысалы, сіркесу, спирт, алмас, та-заланған сор, ас тұзы, наркүміс, то-тиялғын қатарлылар.

Қазақ емінің тағы бір түрі – бұлау. Бұлау, яғни шөп дәрілерді қайнатып, буымен емдеу немесе мал терісіне салып емдеу. Мәулітшөріп ағамыз тас бұлау, шөп бұлау, қуырма бұлау, от бұлау сияқты 16 түрлі бұлау тә-сілін пайдаға енгізіп, патенттеген. Бұл көбінесе тері ауруларына және суықтаң, желден пайда болған ауыру түрлерін емдеуге қолданылады.

Бүгінде қоғамда хиджама арқылы денсаулықты жақсарту кең етек жай-ды. Бұл қан алып емдеу тәсілі қа-зақ емшілігінде бұрыннан бар тәсіл болғандықтан саналады. Мәселен, қан күміс қан-дауырмен 4 жерден шетіп немесе ша-бақтап алынған. Баспа, шетпе, ілме, құяң, обыр қатарлы аурудың түрлеріне қарай маңдайдан, мұрын қуысынан, тілдің асты мен жұтқыншақ бездерінен және арқа, бел бүйір, мойыннан қан алып емдейтін болған. Мысалы, баспа ауруының қан баспа, жел баспа қа-тарлы екі түрі бар. Енді басталған баспаны тілдің астынан қан алу арқы-лы емдеуге болған. Егер іріңдеп, ас-қынып кеткен болса, баспа безін қоса шабақтау, яғни қандауырмен піскілеп, тесіп, қан шығару керек екен. Әдетте қуаң үзгенде, сарысуларды емдегенде шасиеттерін зерттей отырып 41 түрлі тосап жасаған. Әр тосап 10-11 ауруға ем болады деп есептегенде 400 ден

лоңқа, қандауыр аспаптары бар.

Қазақтың бұрыннан келе жатқан дәстүрлі емшілік түрі сынықшылықты қолы жеңіл адам тез үйрене алады. Қазақ емшілері мерткіген адамның сынығын тануды 5 түге жіктеп әрі сол негізде арнайы қалыптар жасап, ғылыми қолданысқа енгізген. Олар – мойың, шынтақ, тізе мен жіліңшік, өкше мен қызыл асық мерткітерінің арнаулы тану жабдықтары. Ата-бабаларымыз үгітіліп кеткен сүйектерді де қалпына келтірген. Жаңа туған ботаның сүйегін шағып, жұқартып үгітілген сүйектің орнына салған кезде сүйектер бір-бірімен жалғасып, жетіліп кетеді екен. Асық жілік сыңғанда таутөкенің асық жіліктерің, жауырын сыңғанда иттің жауырының пайдаланған. Оның үстіне жылқының шикі майын сүйекке жағып, уқалау арқылы шор болып қате біткен сүйекті қайта шағып, ешқандай шегелеусіз орындарына салып, жазып отырған.

Қорыта айтқанда қазақ емшілігінің ең үлкен артықшылығы диагнозды тез айыруға мүмкіндігі жоғары әрі тарихтан келе жатқан дәстүрлі тәсілдерді қол-данатындықтан өнімді. Көбінесе шөп дәрілерді және олардан жасалған тосаптарды пайдаланатындықтан олардың зияны химиялық қоспа дә-рілерге қарағанда аз. Оның үстіне емдеу барысында әр адамның дене табиғатына, биологиялық және фи-зиологиялық жеке ерекшеліктерін де ескереді. Мысалы суықтан тиген ауруларға ыстық райлы сүйектерді, ал ыстықтан тиген ауруларға суық райлы дәрілер пайдаланады.

Міне, діни емшілігін қазақ емшілігі деп өзіміздің ұлттық емдеу тәсілі-міздің тамырына балта шауып жүр-гендейміз. Бүкіләлемдік денсаулық сақтау ұйымының мәліметінше, бү-гінгі таңда тамыры тереңде жатқан дәстүрлі медицина қызметіне жүгі-нушілер әлемдегі науқастың 70 пайызын құрайды екен. Статистика көрсеткендей, дәстүрлі емшілікке ха-лық тарапынан сұраныстың төмен-демейтінін байқауға болады. Сон-дықтан елімізде қазақ емшілігін қайта дамытып, бұл жүйелі жолға салатын уақыт келгендей. «Ауырып ем іздеген-ше, ауырмайтын жол ізде» демекші, ең басты байлығымызға нөмқұрайлы қарамайық.

Жандос ЖАЗКЕН

Қызықты дерек



Көктемнің алғашқы айындағы амалдар

Табиғаттың тылсым сырын тауысып біту мүмкін емес. Әсіресе табиғи құбылыстардың қыр-сырын ашу, мәніне терең бойлау адамзатты қанша қызықтырғанымен, толықтай құпиясын аша қойған жоқ. Жер жаралғалы бері сыры ашылмаған, адам баласына таңсық, тылсым дүниелер де көп-ақ. Дегенмен ғалымдар адами ойлау қабілеті жеткенше, адамның таным-түйсігіне сыятын табиғаттың сырларын зерттеп көрді.

Негізі қазақтан асқан философ жоқ дейміз. Кейде табиғи амалдарды дөлме-дөп болжап, күні бұрын байқап отыратынына қарап осы сөзге күмән келтірмейсіз. Бұған дейінгі тылсым табиғат атты айдарымызда қыс айларында кезігетін амалдарға тоқталсақ, бүгін көктемнің алғашқы айындағы орындалатын амалдарға шолу жасамақпыз. ...

Халық наурызда Сүмбіле, Үшарқар-Таразы, Үркер және Сұлу Сары сынды жұлдыздардың бір сызықтың бойында тізіле орналасуынан күн мен түннің теңелгенін байқаған. Жаңа күннің жарығы мен жылуы қытымыр қысты ығыстырып, жер бетін жылылық жайлап, көк шыға бастаған наурыздағы күн мен түннің теңелгенін байқауға болады. Қазақтың Батыс өлкесінде наурыздың 14-іне сарышұнақ інінен шығады, күн суық болса, ін аузынан ұзамайды, күн жылы болса, ұзағырақ жерге шығады. Ал тасбақа болса, күн мен түн теңелгенде інінен аузына «мәриям» деп аталатын шөп тістеп шығады. Оны еппен алған адам бақытты, дәулетті болады деген сенім бар.

Наурыз айы – халықтық күнтізбедегі бірінші бас айы. Наурыз айының басында күн жылып, қыс бойы жатқан қар ериді. Қар кеткен жерлерде көк шыға бастайды. Қар астынан қылтып бөішешек көрінеді. Жыл құстарының ішінде көктемнің хабаршысы болып алдымен келетін сарбауыр көкала торғайды түстік жақтарда «наурызек», «наурыз торғай» деп атайды. Наурыз айындағы өлжіреген күннің көзіне малшы, егінші қауым аса сене бермейді. Қар күрт еріп, жер ласпаң тартып жатқанмен, артында алай-дүлей қар борап, аласапыран болып кетеді. Наурыз айының 10-15-інде ететін қой түлігі жалпай телдей бастайды. Оны қой төгіні деп атаған. Саятшылар құс салмайды, аңшылар аңға шақырмайды. Амалдар наурыз айынан басталады. Ай аяғында, яғни наурыздың 17-21 күндері аралығында болатын жауынды-шашынды, суық әрі ласпаң мезгіл – бесқонақтан қатты сақтанып отыраған. «Самарқанның көк тасы ерітін күн» деп Наурыз айының 22-сін айтады. Бұл күні Шығыс күнтізбесі бойынша жаңа жыл басталады. Осы күні шығыста күн жылып, жер жібіп, ашық, шуақты мезгілдер басталады.

Есепшілер көктемде болған құбылыс күзде, жаздағы болған құбылыс қысқа сәйкес келіп, күнбе-күн қайталанып отырарын білген. Көшпенділердің байырғы астрономиялық түсінігі бойынша, бір жыл алты ай жаз, алты ай қыс болып, екіге бөлінген. Үркер төмен түсіп, Таразы туғанға дейінгі, яғни 21 наурыздан 21 қыркүйекке дейінгі аралықты жаз айларына, ал Сүмбіле туып, Үркер көкке көтерілген, яғни 21 қыркүйектен 21 наурызға дейінгі аралықты қыс айларына жатқызаған. Енді халық ұғымында қалыптасқан басты табиғат құбылыстарына тоқталар болсақ, наурыз айының соңғы 24-28 күндері қатты жел тұрып, күн суытып, кейде қар жаауады. Бұл күндер халқымыздың ұғымында «Қоянның толғатуы» аталған.

Сондай-ақ наурыздың сол 26-28 күндерінде жыл құстары ұшып келе бастайды. Бұл күндері де жоғарыда аталғандай, қайтқан құстардың қанаттарының суылдап ұшқан ызғарынан күн суытып, қар аралас жауын жауып, суық жел тұрады. Бұл өзгерісті қариялар «Жарықтық, құс қанаты ғой, бұл» деп жатады. Осы кезден соң қар еріп, жер ласпаң жатады. Бұл аласапыран басталатын шақты, «Құс қанаты» деп, амалға жатқызған. Бұл күндері қар кеткенмен ызғары жатады. Айдың соңында шаруаға жайлы жағдай туғызар бес-он күндік жауын-шашынды амал, «Бес тоғыстың бет жауары» болады. Бұл айда таңертең күн күркіресе, суықтың хабары, ал алғашқы күн күркірегенде жел арқадан тұрса, ай салқын, шығыстан тұрса, құрғақ, түстіктен соққан болса, күн жылыды. Сондай-ақ бұлт тым жоғары көтеріліп тез көше, күн жақсармақ та, ай ортасында күн райы қандай болса, жаз бойы сол қалыпты сақтап, жылы жел ессе, қолайлы, жел арқадан соғып салқындаса, қоңыр салқын, жаңбыр жауса бүкіл жаз жайбырлы болмақ.

«ЖОЖ» ақпарат



Қазақ қашанда бала тәрбиесіне байыппен қараған. Әр баланың қоғамдағы өз орнын табуда отбасында қазақтай тер төккен ел жоқ десем де болады. «Тәрбие – тал бесіктен» деген қағиданы қатаң ұстанған қазакең үйде отырып-ақ парасат-пайымымен, ақыл-кеңесімен ұл-қызына бағдаршам болды. Осының бәрі түптеп келгенде баланың жарқын болашағына тікелей оң әсер ететіні анық.

Бала тәрбиесіне байыппен қарайық

Өкініштісі, қазір бала тәрбиесіне жүрдім-бардым қарайтын ата-ана-лар қазақ қоғамында бар. Әлбетте, жастардың әрбір сүрінген қадамын отбасындағы тәрбиемен байланыс-тырып, ата-ананың жауапсыздығы деп қараудан аулақпыз. Рас, бала болашағында мұғалімнің де, тәртіп сақшыларының да өзіндік салмағы бар. Осы ретте бірақ біз ата-ана тәрбиесінің ерекше маңызға ие екенін ескеруіміз керек. «Тәрбие – тал бесіктен» деген бірауыз сөздің өзі отбасындағы тәрбиенің қандай маңызды екенін айғақтаса керек.

Жалпы баланың алдындағы ата-ананың міндеті не? Бұл сауалға әркім әрқалы жауап береді. Бірақ түптеп келгенде мағынасы бір. Осыдан біз көптеген ата-ананың бала алдын-дағы міндетін тек қажеттілігін өтеу деп түсінетінін бағамдадық. Бұл – қате пікір, сіз баланың тек сұрағанын алып беріп, қатарынан қалдырмауға

еңбек ету арқылы болашағына жақ-сы қадам жасауына көмектесе ал-майсыз. Барды бар деп, жоқтың жоқ екенін түсіндіріп айту арқылы да оларға тәрбие беру ерекше маңызға ие.

Бала балалықпен көз келген затқа қызығуы мүмкін. Бірақ ол адам денсаулығына зиян болуы тағы ғажап емес. Десе де ол зат сіздің балаңыздың қатарластарында бар. Сіз осы ретте әлгіндей көзқараста болсаңыз, балаңызға ол затты ша-маңыз жетсе алып бересіз. Ал шын мәнінде ондай таяз түсініктен ада болсаңыз, балаңызға оның зиян екенін түсіндіре алған болар едіңіз. Сіздің кеңесіңіз арқылы қалыптасқан түсінігін балаңыз қатарластарына жеткізе білсе, екі жеп, биге шықтым дей беріңіз.

Қазір телефонды тым ұзақ пай-даланса, адам денсаулығына қан-дай қауіп тудыратыны жайында

ғалымдар дабыл қағып, түрлі мақа-лалар жазуда. Бірақ осылай екен деп пайдаланбай тағы отыра алмайсыз. Осы ретте «шамадан тыс» деген деген сөзге аса мән беру керек.

Мен телефонды неге айтып отырмын? Қазір үйдегі үлкендерді былай қойғанда мектеп жасындағы балалардың бас-басында бір-бір телефоннан бар. Ал ол балалар телефонды тек мақсатына сай пай-даланып жатыр ма? Алыс-алыс жерлерден жылдам хабар алғызған бұл құрал қазір бала болашағы үшін қауіпті қаруға айналды десе де болады.

Кейбір ата-аналар баланың те-лефонда не көріп жатқанын бақы-ламайды. Бақыламағаннан кейін оның бала денсаулығына зиянына да бас қатырмайды. Ал осындай олқылықтардың соңы неге алып баратыны айтпаса да түсінікті.

Меншік иесі:



жауапкершілігі

шектеулі серіктестігі

Бас директордың міндетін атқарушы
Марат АРАЛБАЕВ

Жалағаш аудандық
“Жалағаш жаршысы” газетінің редакциясы

Бас редактор
Кенжетай ҚАЙРАҚБАЕВ

Телефондар:
Бас директор - 8(7242) 70-00-36
Бас редактор - 32-0-41
Бас редактордың орынбасары,
жауапты хатшы,
бөлімдер - 31-5-75

Газет Қазақстан Республикасы Ақпарат және коммуникациялар министрілігінің Ақпарат комитетінде 16 сәуір 2019 жылы қайта тіркеліп, №17662-Г куәлігі берілген.
“Жалағаш жаршысы” аудандық газеті ҚР СТ ISO 9001:2016 (ISO 9001:2015) “Сапа менеджменті жүйелері” талаптарына сәйкес KZ.4310318.07.03.01178 нөмірімен сертифицирталған.

Газет әр аптаның *сейсенбі, сенбі күндері шығады.*
Қолжазбалар өңделеді және көріп қайтарылмайды.
Жеке авторлардың пікірі редакцияның түпкілікті көзқарасын білдірмейді.
Журнала мазмұнына жарнама беруші жауапты.

Газет редакцияның компьютер орталығында теріліп, беттеліп, «ASU» баспа үйі» ЖШС сәнімгерлік басқаруындағы «Сыр медиа» ЖШС баспаханасында басылды.
Тел.: 8(7242) 40-06-68.
Газеттің таралымы бойынша 31-5-75 немесе 8 (7242) 70-14-08 телефон нөміріне хабарласуға болады.

Таралымы 2840 Тапсырыс № 411

Кезекші редактор: Ерлан СОЗАҚБАЕВ

Мекен-жайымыз: 120200, Қызылорда облысы, Жалағаш кенті, Абай көшесі №68. E-mail: zhal_jarsh@mail.ru